

ПРИНЦИПИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Лук'яненко В.М., к.т.н., доц., Галич І.В., асист., Губська Н.Е., студ.
*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

Проаналізовано засоби підвищення екологічної безпеки об'єктів загального користування. Показано, що одним із головних напрямів вирішення екологічних проблем на підприємствах є розробка спеціалізованих комплексів природоохоронних заходів у формі системи екологічного менеджменту. Розглянуто переваги впровадження системи екологічного менеджменту на підприємствах. Розроблено принципи та послідовність етапів створення та впровадження системи екологічного менеджменту

Постановка проблеми. Створення безпечних умов життя для людей у місцях їх проживання реалізується за рахунок обмеження негативних впливів промислових об'єктів та наслідків їх діяльності. З цією метою джерела впливів реєструються, над ними встановлюється контроль та розробляються нормативи, які обмежують негативні фактори до припустимих параметрів.

Такий підхід до нормування антропогенного і техногенного навантаження на навколишнє середовище не змінює суті цих факторів і впливів – це лише компроміс між природоохоронними органами та об'єктами господарювання.

Більш прогресивним, а тому ефективним, методом зменшення навантаження на навколишнє середовище є усунення факторів впливу, зміна існуючої виробничої практики та технологічних процесів у напрямі зменшення їх агресивності щодо навколишнього середовища.

Основним засобом екологізації діяльності промислових підприємств є впровадження системи екологічного менеджменту (СЕМ).

Аналіз останніх досліджень. Система екологічного менеджменту – сучасний підхід до врахування пріоритетів охорони навколишнього середовища у процесі планування та здійснення діяльності організації, невід'ємна складова частина сучасної системи управління нею [1].

Системи екологічного менеджменту застосовуються виробничими і сервісними організаціями, органами державного управління і освітніми установами. Принципи СЕМ розповсюджуються на управління територіями і регіонами.

Для організацій, що впроваджують СЕМ, особливо важливими є можливості СЕМ, пов'язані з підвищенням стійкості й ефективності всієї їх діяльності.

Внесок СЕМ у формування успіху організації визначається тим, що вона дозволяє систематизувати підходи до запобігання і вирішення екологічних проблем у всіх аспектах діяльності підприємства [2].

Результати досліджень. В умовах пострадянських країн скорочення витрат, пов'язаних із нераціональним використанням ресурсів і матеріалів,

втратами, є одною з найбільш значущих переваг упровадження СЕМ.

Не слід ототожнювати поняття впровадження СЕМ і отримання відповідного сертифікату.

Основні переваги приносить організація СЕМ, що реально працює, для створення якої необхідна систематична діяльність, яка включає:

- широке залучення персоналу в розробку і функціонування СЕМ;
- постановку конкретних і досяжних екологічних цілей і задач;
- визначення відповідальності та виділення ресурсів;
- розробку, перегляд і впровадження процедур;
- досягнення цілей;
- аналіз результатів керівництвом та підвищення ефективності.

Сертифікація СЕМ є одним зі способів демонстрації уваги організації до питань охорони навколишнього середовища зацікавленим сторонам.

Впровадження СЕМ, крім екологічних питань, допомагає вирішити і економічні [3]:

- підвищує інвестиційну привабливість компаній;
- дозволяє понизити страхові витрати і вартість кредитів.

Система екологічного менеджменту допомагає скоротити витрати, підвищити якість не тільки продукції і послуг, але і компанії в цілому, послідовно зменшувати негативний вплив діяльності на навколишнє середовище і здоров'я людини впродовж всього життєвого циклу.

Впровадження СЕМ має одну визначальну особливість.

Вирішення всіх ключових питань здійснюється на вищих рівнях, а впровадження відбувається на місцях відповідно до глобальної стратегії.

Можна виділити такі етапи впровадження СЕМ: ініціативний; підготовчий; концептуальний; аналітичний; практичний; організаційний; активний; сертифікаційний.

Наведені в таблиці заходи з упровадження СЕМ відображають ключові моменти цього процесу, які є необхідними та обов'язковими, хоча їх повнота може відрізнятися у кожному конкретному випадку.

Ініціативний, підготовчий, концептуальний, аналітичний етапи можуть проходити повністю на рівні керівництва компанії. Такого підходу необхідно уникати, особливо на концептуальному та аналітичному етапах.

Таблиця 1 – Етапи впровадження СЕМ

Етап	Зміст етапу
Ініціативний	Ухвалення рішення про впровадження СЕМ керівництвом компанії та інформування керівників на місцях
Підготовчий	1. Навчання фахівців упровадженню СЕМ. 2. Оцінка вихідної екологічної ситуації. 3. Ухвалення остаточного рішення про впровадження СЕМ з урахуванням оцінки початкової ситуації
Концептуальний	1. Визначення екологічної політики компанії. 2. Визначення повноважень і відповідальності серед вищого керівництва. 3. Навчання фахівців з упровадження СЕМ. 4. Розробка опису процесів, загальної структури і процесів СЕМ. 5. Розробка системи документообігу і записів для компанії. 6. Інформування і початкове навчання персоналу
Аналітичний	1. Визначення вимог законодавчих і нормативних актів зацікавлених сторін, створення реєстру вимог. 2. Визначення можливих нештатних ситуацій, які можуть впливати на навколишнє середовище. 3. Визначення екологічних аспектів, пріоритетних аспектів, створення реєстру аспектів
Практичний	1. Визначення екологічних цілей компанії 2. Визначення задач і розробка програми екологічного менеджменту
Організаційний	1. Розробка механізмів контролю, робочих процедур. 2. Аналіз можливих нештатних ситуацій і підготовка плану дій при їх виникненні. 3. Визначення вимог до моніторингу. 4. Навчання персоналу виконанню переглянутих / введених процедур і інструкцій. 5. Розробка процедур для виявлення та виправлення невідповідностей. 6. Розробка настанов з СЕМ
Активний	1. Упровадження робочих процедур. 2. Функціонування СЕМ, у тому числі виконання програми екологічного менеджменту. 3. Проведення внутрішнього аудиту. 4. Аналіз з боку керівництва компанії. 5. Удосконалення СЕМ. 6. Функціонування СЕМ, у тому числі виконання програми екологічного менеджменту
Сертифікаційний	Підготовка та проходження сертифікації (за необхідності)

Можна дати узагальнені рекомендації щодо впровадження СЕМ.

Підготовчий рівень є визначальним для суті СЕМ, оскільки формує основу для концепції та виконавців для впровадження СЕМ.

На цьому етапі критичним є залучення фахівців на місцях, навіть за умови виконання робіт з впровадження СЕМ спеціально запрошеними експертами та консультантами.

Оцінка вихідної екологічної ситуації проводиться у формі внутрішнього екологічного аудиту, метою якого є:

– виявлення екологічних аспектів діяльності у нормальних, позаштатних та аварійних умовах;

- аналіз всіх позаштатних та аварійних випадків;
- аналіз існуючих практик або елементів СЕМ, які діють у межах компанії загалом або партнерів / постачальників компанії;
- виявлення законодавчих норм, які регулюють діяльність підприємства в Україні, та їх застосування у практиці;
- установлення інших національних, міжнародних чи партнерських екологічних вимог, які компанія загалом готова на себе прийняти.

Фактично така оцінка включає повний аналіз: діяльності; персоналу; технологічних процесів; документації; управління; співробітництва між структурними підрозділами; виконання законодавчих норм.

Усе це має потенційний вплив на взаємодію підприємства із навколишнім середовищем. При цьому дуже важливим є не аналіз офіційних даних, а оцінка реальної ситуації, що передбачає виїзд на кожен об'єкт та роботу з персоналом особисто.

У результаті виконання аудиту:

- визначається дійсний рівень природоохоронної діяльності;
- розкриваються її проблеми;
- оцінюються вартість та економічний ефект запровадження СЕМ;
- визначаються підходи до впровадження СЕМ.

Сформована за результатами оцінки та опису процесів екологічна політика компанії стає основою для подальшої роботи та розроблення загальної структури і процесів СЕМ.

Найважливішими складовими успіху впровадження СЕМ є:

- чітке визначення повноважень і відповідальності серед вищого керівництва;
- ретельне документальне оформлення разом;
- розробка системи документообігу для всієї діяльності, пов'язаної з упровадженням, а пізніше функціонуванням, оцінкою та вдосконаленням системи екологічного менеджменту [4].

Другою найважливішою складовою є ефективне, своєчасне та вичерпне інформування та навчання персоналу на підприємстві.

На концептуальному етапі основну роботу виконує компанія загалом. На цьому етапі відображається необхідність і обов'язок керівництва успішно долучити до процесу і передати отримані результати працівникам на місця.

Аналітичний етап робіт адаптує загальні принципи запланованої СЕМ до окремих об'єктів, і одночасно формує її основне наповнення на наступному етапі – цілі і задачі, які складають основу програми СЕМ для всіх підприємств разом із конкретними строками і відповідальними за їх досягнення.

Співставлення існуючих параметрів діяльності та впливів підприємства на якість навколишнього середовища з запланованими дозволяє сформулювати загальні цілі підприємства та задачі для їх досягнення.

В основі їх розробки є визначення пріоритетних екологічних аспектів діяльності та основних позаштатних ситуацій, яких необхідно уникнути [5].

Аналіз впливів на навколишнє середовище дозволяє виділити такі загальні пріоритетні аспекти їх діяльності:

- викиди в повітря;
- скид стічних вод у міську каналізацію або вільне стікання дощових вод на прилеглий ґрунт;
- забруднення ґрунту;
- забруднення підземних вод;
- втрати сировини у разі надходження, зберігання та видачі транспорту;
- споживання води та електроенергії;
- вплив на стан здоров'я працівників та жителів прилеглих територій;
- вплив на умови проживання та рівень життя в прилеглих селібетних зонах;
- ризики позаштатних та аварійних ситуацій.

Організаційний етап закладає основи успішного запровадження СЕМ, оскільки забезпечує:

- розроблення та документування механізмів контролю за діяльністю з упровадження СЕМ;
- виявлення порушень та їх усунення.

Усі сформульовані положення оформлюють у вигляді настанов з упровадження СЕМ, які є спільними для всіх компанії, а конкретні задачі можуть різнитися для окремих підприємств [6].

Висновки. Функціонування впровадженої СЕМ не обмежується лише виконанням настанов. Ідеологія і призначення СЕМ полягають в постійній оцінці результативності, вдосконаленні існуючих практик, програм та встановленні нових вищих цілей.

Важливим є проведення постійних аудитів та моніторингу екологічної результативності, тобто успішності в досягненні вищих стандартів якості роботи і обмеженні впливу на довкілля.

Діюча СЕМ на підприємствах дозволяє:

- звести до мінімуму негативний вплив даних об'єктів на навколишнє середовище;
- підвищити ефективність роботи підприємства загалом;
- знизити ризики для здоров'я працівників та населення прилеглих територій;
- зменшити ризики нештатних та аварійних ситуацій.

Впровадження СЕМ ставить за мету не одноразове підвищення рівня екологічної безпеки об'єкту, а постійну роботу в напрямі підвищення пріоритетів охорони навколишнього середовища в загальній діяльності компанії.

Список використаних джерел

1. ДСТУ ISO 14001:2006. Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосовування (ISO 14001:2004, IDT) [Текст]. – Введ. 2006-05-15. – К.: Держспоживстандарт УКРАЇНИ, 2006. - 17 с.
2. Руководство ИСО/МЭК 66 «Общие требования к органам, выполняющим оценку и сертификацию систем экологического менеджмента»

- [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.14000.ru/accreditation>.
3. Дайман С.Ю. Системы экологического менеджмента для практиков [Текст] / С.Ю. Дайман, Т.В. Островкова, Е.А. Заика, Т.В. Сокорнова; под ред. С.Ю. Даймана. – М.: РХТУ им. Д.И. Менделеева, 2004. - 248 с.
 4. Масленникова И.С. Экологический менеджмент: Учебное пособие [Текст] / И.С. Масленникова, Л.М. Кузнецов, В.Н. Пшенин. – Санкт-Петербург, 2005. - 200 с.
 5. Рижков С.С. Екологічний менеджмент і аудит [Текст] / С.С. Рижков, С.М. Літвак, В.А. Скороходов. – К: Професіонал 2009. - 208 с.
 6. ДСТУ ISO 14004:2006. Системи екологічного управління. Загальні настанови щодо принципів, систем та засобів забезпечення (ISO 14004:2004, IDT) [Текст]. – Введ. 2006-07-01. – К.: Держспоживстандарт УКРАЇНИ, 2006. - 38 с.

Аннотация

ПРИНЦИПЫ ВНЕДРЕНИЕ СИСТЕМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА

Лукьяненко В.М., Галич И.В., Губская Н.Е.

Проанализированы способы повышения экологической безопасности объектов общего пользования. Показано, что одним из главных направлений решения экологических проблем на предприятиях является разработка специализированных комплексов природоохранных мероприятий в форме системы экологического менеджмента. Рассмотрены преимущества внедрения системы экологического менеджмента на предприятиях

Abstract

PRINCIPLES OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEM

V. Lukyanenko, I. Galych, N. Gubskaya

Analysis tools improve environmental safety of the public. It is shown that one of the main areas of environmental problems in the business is to develop specialized systems of environmental protection measures in the form of environmental management. The advantages of implementing environmental management in enterprises